

SOCIOLOGO ĮVAIZDIS LIETUVOS VISUOMENĖJE: SPECIALISTŲ POREIKIS IR PASIŪLA

Vida Česnuitytė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinės politikos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4715
Elektroninis paštas v.cesnuityte@mrni.lt

*Pateikta 2007 m. rugsėjo 10 d.
Parengta spausdinti 2007 m. lapkričio 14 d.*

Santrauka

Siekiant išsiaiškinti vyraujančius sociologo įvaizdžius tarp Lietuvos darbdavių 2007 m. balandžio – birželio mėnesiais apklausta 500 darbo rinkos dalyvių. Straipsnyje pristatomi apklausos rezultatai, susiję su profesionalių sociologų pasiūla bei poreikiu Lietuvoje. Atskleidžiama, kad tyrime reprezentuota visuomenės dalis vienareikšmiškai palankiai vertina sociologų teikiamą produkciją, indėlį į visuomenės gyvenimą bei konkrečios įmonės/įstaigos veiklą. Tačiau visuomenė nėra pakankamai informuota apie pačią sociologo profesiją bei darbo pobūdį, studijų galimybes, profesionalių sociologų pasiūlą šalies darbo rinkoje. Kartu aiškiai išreikšti norai labiau susipažinti su šia profesija ir kad ateityje ji turėtų didesnį pripažinimą darbo rinkoje bei visuomenėje.

Pagrindinės sąvokos: sociologo profesija, profesionalių sociologų pasiūla ir paklausa.

Įžanga

Sociologų darbo rezultatų pateikimas visuomenei tapo kasdienybe. Beveik nebeužduodamas klausimas, ką eilinis gyventojas žino apie pačią sociologiją? Ką žino kiti profesionalai? Kaip patys sociologai vertina savo vietą visuomenėje? Tačiau sociologai šiuos ir kitus klausimus turėtų užduoti ir analizuoti nuolat. Dėl refleksyvumo, kurį pabrėžia garsiausi pasaulio sociologai (Bourdieu, Wacquant, 1992, 2003). Sociologas tyrinėja visuomenę, kurios dalis pats yra. Todėl, kaip ir daugeliui kitų socialinių mokslų atstovų, sociologui kyla būtinybė išlikti objektyviam, apmąstyti savo veiklą ir veiklos rezultatus.

Lietuvos sociologų mokslinėse publikacijose nepavyko rasti atsakymų į anksčiau pateiktus ir panašius klausimus arba atsakymai jau praradę aktualumą. Nors sociologai yra paskelbę mokslinių publikacijų apie sociologijos istorijos tyrimus Lietuvoje (Kraniauskas, 2001a, 2001b), sociologijos studijų Lietuvos aukštosiose mokyklose temomis (Leonavičius, 1996, 2002), atlikta šalies sociologų darbų suvestinė (Bagdonavičius, Katinaitė, 1997; Bagdonavičius, Katinaitė, Matulionis, 2003), vis dėlto atrodo, kad sociologijos refleksijos klausimui Lietuvoje skiriamas per menkas dėmesys. Stokojama dėmesio pačiai sociologijos sričiai bei šioje srityje dirbantiems profesionalams.

Remdamasi tuo, kad tema nepakankamai ištirta, 2007 m. balandžio pabaigoje–birželio pradžioje straipsnio autorė atliko reprezentatyvią sociologinę apklausą „Sociologo įvaizdis Lietuvos visuomenėje“. **Tyrimo tikslas** buvo išsiaiškinti, kokie sociologo įvaizdžiai vyrauja tarp Lietuvos darbdavių. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą empirinio **tyrimo objektas** – sociologo profesija. **Tyrimo dalykas** – sociologo profesijos įvaizdis visuomenėje.

Šiame straipsnyje pateikiama tyrimo rezultatų dalis, susijusi su profesionalių sociologų pasiūla bei poreikiu. Straipsnyje keliami pagrindiniai **klausimai**:

- 1) Ar Lietuvos visuomenė yra pakankamai informuota apie profesionalaus sociologo veiklą?
- 2) Kaip visuomenė vertina sociologo profesiją bei sociologų pateikiamą produkciją?
- 3) Ar subjektyviai vertinant, Lietuvos visuomenei reikalingi profesionalūs sociologai?

Sociologija kaip mokslas Lietuvoje pradėjo vystytis dar XX a. pradžioje. Nuo to laiko buvo atliekami tiek fundamentalūs, tiek taikomieji sociologiniai tyrimai, skelbiamos publikacijos. Tačiau plačiau skleisti visuomenei rezultatus pradėta tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Atkūrus nepriklausomybę

šalyje pradėjo rasti ir tokių socialinės srities profesijų kaip socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas ir kitų. Remiantis dviem prielaidomis – sklaidos plačioje visuomenėje tradicijų nebuvimu ir naujų socialinės srities profesijų iškilimu – suformuluota **hipotezė**: Lietuvos visuomenė nėra susidariusi aiškios vizijos, koks yra sociologo vaidmuo visuomenėje ir kokią vietą sociologas profesionalas užima darbo rinkoje. Tikėtina, kad dėl nepakankamo pažinimo sociologo profesija bei sociologo indėlis į visuomenės gyvenimą vertinami nepakankamai. Empiriniams tyrimo duomenims iliustruoti pasitelkti oficialios statistikos, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos bei kiti duomenys.

Straipsnio dėstomąją dalį sudaro du pagrindiniai skyriai. Pirmame skyriuje aprašyta empirinio tyrimo metodologija. Antrame skyriuje aprašyti empirinio tyrimo rezultatai: pristatomos respondentų charakteristikos, apžvelgiama, ar visuomenė turi pakankamai informacijos apie sociologo profesiją bei veiklą, analizuojama, kaip vertinama profesionalių sociologų veikla, supažindinama su respondentų nuomonėmis apie specialistų poreikį visuomenėje bei tyrime atstovautose įmonėse ir įstaigose. Straipsnio pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados.

Tikimasi, kad tyrimo rezultatai padės visuomenę geriau supažindinti su sociologo profesija, prisidės prie sociologo įvaizdžio visuomenėje gerinimo, o galiausiai – sociologijos mokslo pozicijų Lietuvoje stiprinimo.

Tyrimo metodologija

Tyrimo naudota standartizuota anketa, kurią rengiant prisidėjo Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos katedros sociologai. Ji respondentams buvo pateikta elektroniniu būdu. Anketa sudarė penkios pagrindinės dalys:

A dalis: Bendrosios žinios apie sociologo profesiją.

B dalis: Sociologo profesinės kompetencijos.

C dalis: Sociologo darbo pobūdis.

D dalis: Sociologo galimybės Lietuvos darbo rinkoje.

E dalis: Duomenys apie respondentą.

Respondentų atranka atlikta remiantis elektroniniu įmonių katalogu „Visa Lietuva“ (www.visalietuva.lt). Elektroninis apklausos būdas pasirinktas dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirmą, toks apklausos būdas buvo operatyviausias ir pigiausias, nes tyrimo finansiškai niekas nerėmė. Antra, remiantis paskutiniaisiais prieinamais oficialiosios statistikos duomenimis apie informacinių technologijų panaudojimą įmonėse ir įstaigose (www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1584) 2006 m. 92 proc. Lietuvos įmonių buvo apsirūpinusios kompiuteriais, o 88 proc. įmonių bei 84 proc. valstybės ir savivaldybių institucijų kompiuterių turėjo interneto ryšį. Tyrimas buvo atliekamas 2007 m. antrame ketvirtyje, todėl tikėtina, jog šie rodikliai dar geresni.

Oficialiosios statistikos duomenimis (www.stat.gov.lt), 2007 m. pradžioje Lietuvoje buvo 76 516 įmonių ir įstaigų. Iš katalogo „Visa Lietuva“ atsitiktinės atrankos metodu, panaudojant 15 vienetų žingsnį, atrinktos 5089 įmonės ir įstaigos. Šioms įmonėms ir įstaigoms išsiųsti elektroniniai laiška, kartu prisegant anketą su kvietimu dalyvauti apklausoje. Grįžo 500 užpildytų anketų, t. y. beveik 10 proc. visų išsiųstų anketų. Remiantis atrankos sociologiniuose tyrimuose metodų rezultatais, 500 respondentų 95 proc. patikimumu reprezentuoja kiekvieną generalinę imtį, kurios dydis viršija 1000 vienetų (Babbie, 2004; Bryman, 2004).

Taigi šio tyrimo rezultatais galima pasitikėti 95 procentais. Toliau straipsnyje bus vartojama frazė „visuomenės nuomonė“, tačiau tyrimo rezultatai atspindi tik dalies visuomenės – darbo rinkos dalyvių, kurie atstovauja apie 85 proc. Lietuvos įmonių ir įstaigų, tyrimo metu turėjusių interneto ryšį, – nuomones.

2. Tyrimo rezultatai

2.1. Respondentų socialinis portretas

Tyrimo dalyvavo 71 proc. moterų ir 29 proc. vyrų. Trečdalis respondentų buvo 25–34 metų amžiaus, maždaug po ketvirtadalį respondentų – 35–44 m. ir 45–55 metų amžiaus, kitos amžiaus grupės sudarė po dešimtadalį respondentų. 35 proc. respondentų buvo Vilniaus gyventojai, apie penktadalį – kitų didmiesčių gyventojai. Apie trečdalis respondentų buvo vidutinio dydžio miestų – rajonų centrų gyventojai. Mažiems miesteliams atstovavo 13 proc., o kaimo vietovėms – 5 proc. respondentų. Vilnius iš kitų didmiesčių buvo išskirtas remiantis prielaida, kad tokie profesionalai kaip sociologai sostinėje, palyginti su kitomis Lietuvos vietovėmis, taip pat ir kitais didmiesčiais, turi skirtingas karjeros galimybes.

Vyravo respondentai, turintys aukštąjį išsilavinimą, o asmenys, kurių išsilavinimas žemesnis nei vidurinis, nuomonių visai neišreiškė.

Buvo apklausiami įmonių ir įstaigų darbuotojai, todėl dėsninga, kad absoliuti dauguma respondentų buvo dirbantys. Tyrime taip pat dalyvavo trys pensininkai bei vienas studentas, ieškantis darbo. Ketvirtadalis respondentų darbą derino su studijomis. Į anketą buvo įtrauktas klausimas apie respondento užimtumą, nes buvo tikėtasi, kad dalis respondentų ir dirbs, ir studijuos. Į dabartines studijų programas neretai įtraukiami socialinių mokslų moduliai, taip pat ir sociologijos, o tokia studijų patirtis galėtų turėti įtakos tyrimo rezultatams.

Po penktadalį respondentų dirbo paslaugų ir švietimo bei mokslo srityse, 15 proc. respondentų dirbo viešojo administravimo srityje, po dešimtadalį – socialiniame darbe bei prekyboje. Kitoms ūkio veikloms (statyba, pramonė, sveikatos priežiūra, žiniasklaida, transportas, kultūra, teisė ir teisėsauga, žemės ir miškų ūkis, finansai ir tarpininkavimas, informacinės technologijos, reklama, turizmas, gamtos apsauga, kt.) atstovavo mažiau nei po dešimtadalį respondentų.

Įmonių ir įstaigų, kurioms atstovavo respondentai, geografinis išsidėstymas beveik atitiko faktinį įmonių ir įstaigų išsidėstymą Lietuvos teritorijoje. Apie pusę respondentų atstovavo Vilniaus apskrities, apie 16 proc. – Kauno apskrities įmonėms ir įstaigoms. Kitų apskričių įmonėms ir įstaigoms tyrime atstovavo ne daugiau kaip po dešimtadalį respondentų. Statistikos departamento duomenimis (www.stat.gov.lt), 2007 m. pradžioje trečdalis Lietuvos įmonių ir įstaigų buvo išsidėsčiusios Vilniaus apskrityje, penktadalis – Kauno apskrityje, apie dešimtadalis – Klaipėdos apskrityje, kitose apskrityse – mažiau nei po dešimtadalį visų įmonių ir įstaigų. Taigi gausiau nei faktiškai buvo atstovaujamos Vilniaus ir Utenos apskričių, kiek mažiau – Klaipėdos, Panevėžio ir Telšių apskričių įmonės ir įstaigos.

Oficialiosios statistikos duomenimis (www.stat.gov.lt), 2007 m. pradžioje Lietuvoje vyravo smulkiosios įmonės ir įstaigos, kuriose dirbo iki 10 darbuotojų, penktadalyje įmonių ir įstaigų dirbo 10–49 darbuotojai, o mažiau nei dešimtadalis įmonių ir įstaigų turėjo 50 ir daugiau darbuotojų. Tuo tarpu beveik du penktadaliai respondentų dirbo 10–49 darbuotojus, trečdalis – 100 ir daugiau darbuotojų turinčiose įmonėse ir įstaigose, o smulkiosiose įmonėse ir įstaigose dirbo vos penktadalis respondentų. Tai yra, tyrime gausiausiai reprezentuotos didžiųjų įmonių ir įstaigų darbuotojų nuomonės.

Skirtingai negu rodo oficialiosios statistikos duomenys, respondentai pasiskirsto valstybiniame ir privačiame sektoriuose. Lietuvoje 2007 m. pradžioje valstybiniame sektoriuje dirbo 26 proc. darbuotojų, privačiame – 74 proc. darbuotojų. Tuo tarpu respondentai abiejuose sektoriuose buvo pasiskirstę maždaug tolygiai – atitinkamai 54 proc. ir 47 proc.

Apie pusę respondentų sudarė įmonių ir įstaigų darbuotojai, turintys galią priimti sprendimus, t. y. įmonių, įstaigų arba jų padalinių vadovai. Dar 40 proc. sudarė tarnautojai ir specialistai. Kiti samdomi darbuotojai bei individualiai dirbantieji nesudarė nė dešimtadalio respondentų. Toks darbuotojų pasiskirstymas savo darbovietėse pagal pozicijas palankus aiškinantis darbdavių nuostatas dėl profesionalių sociologų vietos darbo rinkoje.

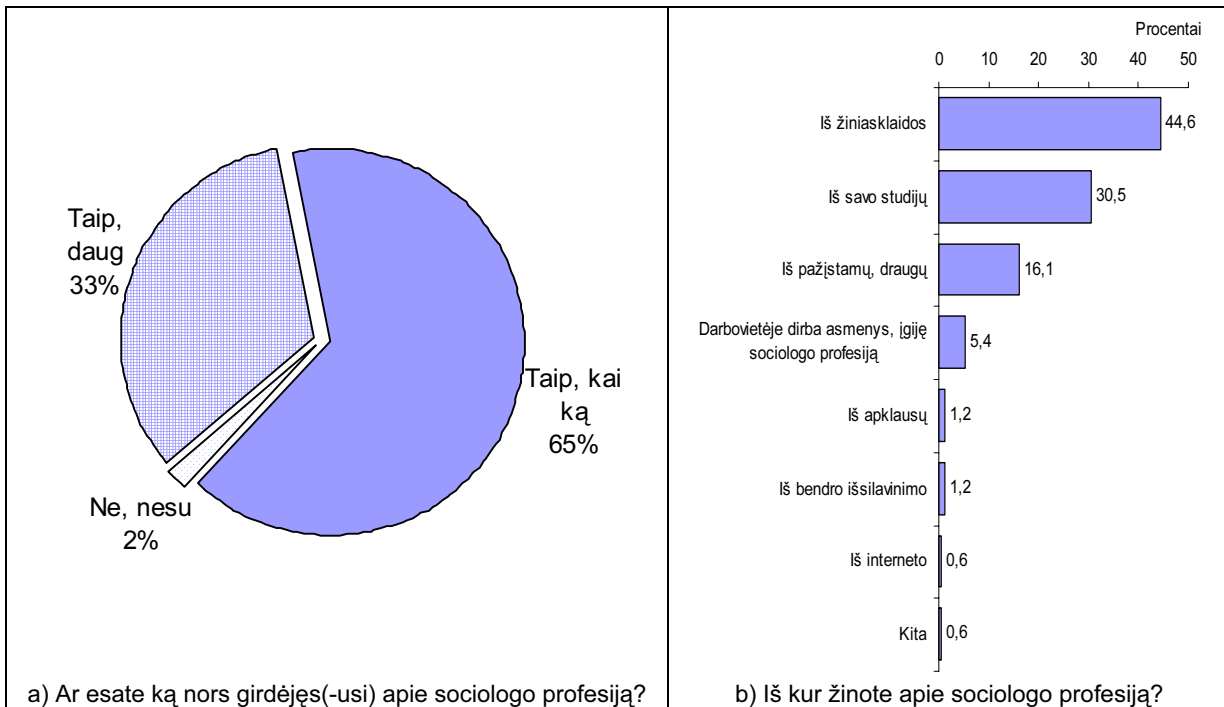
Respondentais buvo beveik penkiasdešimties profesijų atstovai, tik 3 proc. respondentų profesijos neturėjo. Buvo respondentų, įgijusių po dvi ir daugiau profesijų: 41 respondentas turėjo įgijęs po dvi profesijas, 7 respondentai – po tris ar net keturias profesijas. Tyrime labiausiai reprezentuotos su švietimu ir mokslu susijusios profesijos: apie penktadalis respondentų turėjo pedagogo, edukologo arba mokslininko profesiją, apie 15 proc. – vadybininko, dar apie dešimtadalis – inžinieriaus. Kitoms profesijoms – ekonomisto, teisininko, gydytojo, personalo vadybininko, administratoriaus, valstybės tarnautojo, psichologo, socialinio darbuotojo, socialinio pedagogo, buhalterio, informatikos specialisto, matematiko, chemiko, fiziko, filologo, filosofo, menininko, kultūrinio darbo organizatoriaus, bibliotekininko, dizainerio, statybininko, architekto, ekologo, agronomo, žemės ūkio specialisto ir daugelio kitų – atstovavo ne daugiau nei po dešimtadalį visų respondentų. Tyrime dalyvavo 10 asmenų, įgijusių sociologo profesiją.

Taigi ne visos tyrimo respondentų charakteristikos atitinka oficialųjį statistinį pasiskirstymą. Tyrime per menkai reprezentuotos vyrų, žemesnio nei vidurinis išsilavinimas asmenų, smulkiųjų įmonių darbuotojų, privataus sektoriaus įmonių darbuotojų nuomonės. Į šiuos faktus vertėtų atkreipti dėmesį interpretuojant tyrimo rezultatus. Kita vertus, kai kurie pasiskirstymų nukrypimai tik padės išsiaiškinti tikrąjį profesionalių sociologų poreikį Lietuvoje. Pavyzdžiui, stambiosioms įmonėms aktualesni personalo politikos, verslo planavimo ir kiti klausimai, kuriuos sprendžiant sėkmingai galėtų prisidėti sociologai profesionalai.

2.2. Visuomenės informuotumas apie sociologo profesiją

Ar visuomenė žino tokią profesiją kaip sociologas? Apie du trečdalius respondentų teigė, jog apie sociologo profesiją yra šį tą girdėję, dar trečdalis – daug girdėję (žr. 1a pav.). Vos 2 proc. respondentų nėra nieko girdėję apie šią profesiją. Empiriniai duomenys rodo, jog specialiai informacijos apie

šià profesijà beveik neieškoma, pasitenkinama kasdieniame gyvenime pasiekiančia informacija. Kaip pagrindiniai informacijos apie profesijà šaltiniai nurodyta žiniasklaida ir savos studijos (žr. 1b pav.). Atsakyme „Žiniasklaida“ dažniausiai buvo turima omenyje ne speciali informacija apie profesijà, o sociologinių tyrimų rezultatų sklaida. Dar penktadalis respondentų informacijà apie sociologo profesijà gauna iš draugų ir pažįstamų. Ji, kaip galima tikėtis, yra subjektyvi ir neatspindi realybės arba atspindi ją vienpusiškai.

1 pav. Atsakymai į klausimus apie respondentų žinias apie sociologo profesiją ir jų šaltinius (proc.)

Tyrimas atskleidė, kad visuomenė mažai žino apie profesionalių sociologų pasiūlą Lietuvos darbo rinkoje ir apie galimybes įgyti šią profesiją. Net trečdalis respondentų neturėjo nuomonės, kiek apytikriai Lietuvoje yra specialistų, įgijusių sociologo profesiją. Dar po trečdalį respondentų buvo linkę manyti, kad profesionalių sociologų šalyje yra šimtas, keli šimtai arba tūkstantis ir daugiau. Tikrąją padėtį atitiko tik trečdalis apklaustųjų atsakymai, kuriuose buvo nurodytas tūkstantis ir daugiau specialistų.

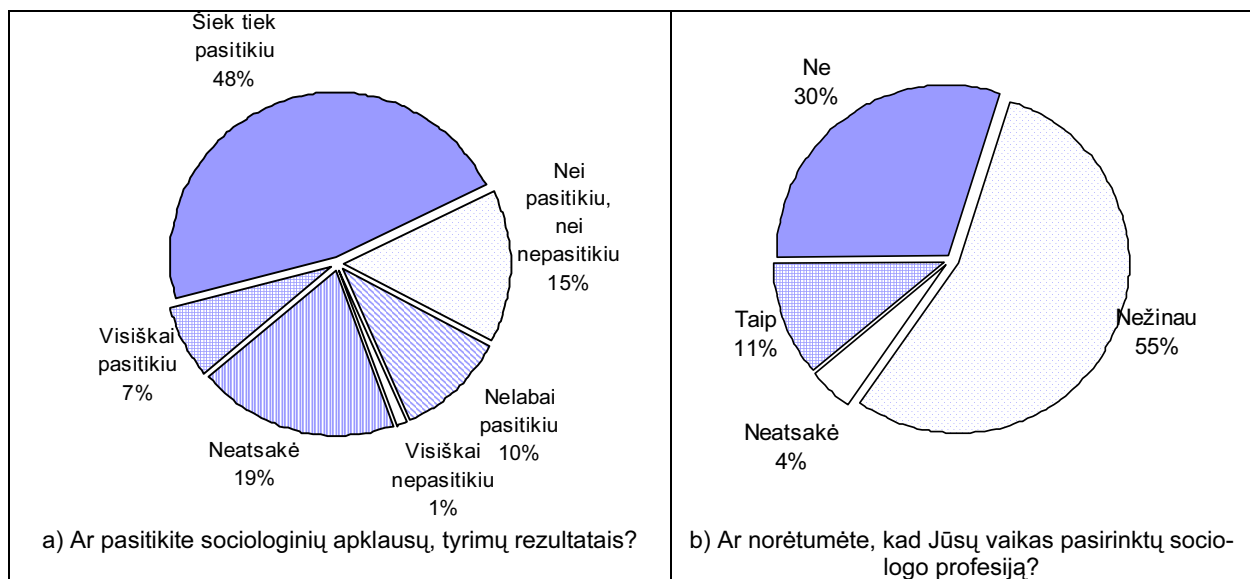
Profesionaliūs sociologus Lietuvoje rengia tik aukštosios mokyklos. Jau dešimtmetį kasmet sociologijos bakalauro ir magistrantūros studijas baigia po kelis šimtus specialistų. Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis (www.aikos.smm.lt/aikos/webdriver.exe), 2006 m. pabaigoje sociologijos ir kultūrologijos programose studijavo 935 studentai. 2006–2007 mokslo metais pagrindinėse studijose buvo siūlomos 4, magistrantūros studijose – 8 sociologijos krypties programos. Šiuo metu nuosekliai profesionalius sociologus rengia Vilniaus universitetas, Vytautos Didžiojo universitetas ir Kauno technologijos universitetas. Kiti universitetai turi tik atskiras programas, skirtas specializuotoms sociologijos studijoms. Tuo tarpu tik apie pusę respondentų galėjo teisingai nurodyti, kokiose Lietuvos studijų įstaigose galima įgyti šią profesiją. Dalis respondentų nurodydami Mykolo Romerio universitetą pridėjo komentarą: „jeigu darote apklausą, vadinasi, Jūsų universitete taip pat galima įgyti šią profesiją“. Jis rodo, jog asmuo iš tiesų neturi informacijos, ar šiame universitete rengiami sociologai. Be to, respondentų nuomone, sociologo profesiją galima įgyti ne tik universitetuose, bet ir kolegijose.

Taigi empiriniai duomenys akivaizdžiai rodo, kad visuomenė nėra pakankamai informuota apie profesionalių sociologų pasiūlą Lietuvos darbo rinkoje ir apie šios profesijos studijų galimybes šalyje. Priežastys, dėl ko susiklostė tokia padėtis, galėtų būti suskirstytos į dvi pagrindines grupes: 1) pateikiama informacija nepasiekia tų, kurie domisi (informacijos per mažai, pasirenkami netinkami informacijos pateikimo būdai ir kt.); 2) pateikta informacija nesidomima (nesuvokiama profesijos paskirtis, profesija nepatraukli, kt.). Toliau ir panalizuosime tyrimo duomenis. Jie bent iš dalies atsako į klausimą, kodėl visuomenė per mažai žino apie sociologijos studijas ir sociologo profesiją.

2.3. Sociologų profesionalų veiklos vertinimai

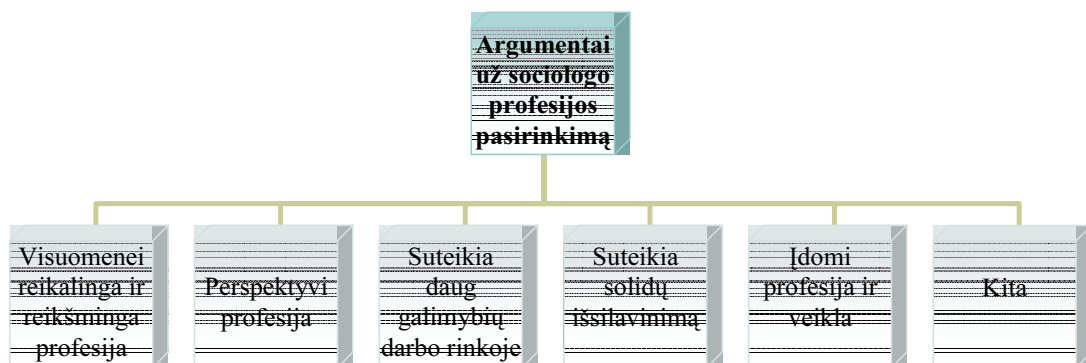
Empiriniai duomenys rodo, kad didžioji dalis tyrime reprezentuotų Lietuvos gyventojų pasitiki sociologinių tyrimų rezultatais (55 proc. nurodė, kad pasitiki visiškai arba iš dalies) (žr. 2a pav.). Dar 15 proc. respondentų laikėsi neutralaus požiūrio į sociologinių tyrimų rezultatus. Tik dešimtdalis respondentų nelabai pasitiki ir tik 1 proc. visiškai nepasitiki sociologinių tyrimų rezultatais. Pozityvūs respondentų atsakymai leidžia tvirtinti, kad sociologų darbą visuomenė priima ir vertina.

Tad kodėl menkai domimasi pačia profesija? Paaiškinimą iš dalies pateikia atsakymai į anketos klausimą, ar respondentas norėtų, kad jo/jos vaikas pasirinktų sociologo profesiją, ir prašoma argumentuoti atsakymą. Klausimas buvo skirtas tik turintiems arba ketinantiems turėti vaikų. Į jį atsakė 480 respondentų. Daugiau kaip pusė atsakiusių laikėsi neutralaus požiūrio į sociologiją kaip galimą vaiko pasirinkimą. Trečdalis teigė nenorintys, kad vaikas pasirinktų šią profesiją, tačiau dešimtoji dalis atsakiusių pritartų vaiko pasirinkimui likimą susieti su sociologo veikla (žr. 2b pav.). Toliau pateikiami respondentų išsakyti argumentai „už“ ir „prieš“ sociologo profesiją bei argumentai, atspindintys neutralią poziciją.

2 pav. Atsakymai į klausimus apie sociologo profesijos ir jų veiklos vertinimą (proc.)

Tarp argumentų „už“ sociologo profesiją labai buvo pabrėžiamas profesijos reikalingumas ir reikšmingumas visuomenei (žr. 1 schema). Respondentų nuomone, sociologai atlieka visuomenei naudingą darbą. Sociologų veikla yra svarbi, nes suteikia žinių apie socialinius reiškinius, jų pateikiami duomenys leidžia daryti išvadas bei ateities prognozes, siekti visuomenės darnos, keisti jos gyvenimą į gerą, spartinti ekonominę, kultūrinę ir dvasinę pažangą. Išsakytus komentarus apibendrina respondento pateiktas argumentas: teisinga ir visapusiška visuomenės raidos ir mentaliteto analizė gali būti labai naudinga numatant Lietuvos ateities viziją ir pagrindines vystymosi kryptis. Todėl, subjektyviais vertinimais, šios profesijos žmonės yra reikalingi.

1 schema. Respondentų argumentai, kodėl verta pasirinkti sociologo profesiją

Kiti respondentai įžvelgia sociologo profesijos bei veiklos perspektyvą, nes sparčiai besikeičiančioje visuomenėje visada bus reikalingi specialistai, sugebantys argumentuotai išreikšti visuomenės nuomonę. Išsakyta nuomonė, kad šiuo metu sociologija yra gana naujas mokslas mūsų šalyje, tačiau ateityje ji turėtų užimti reikšmingesnę vietą.

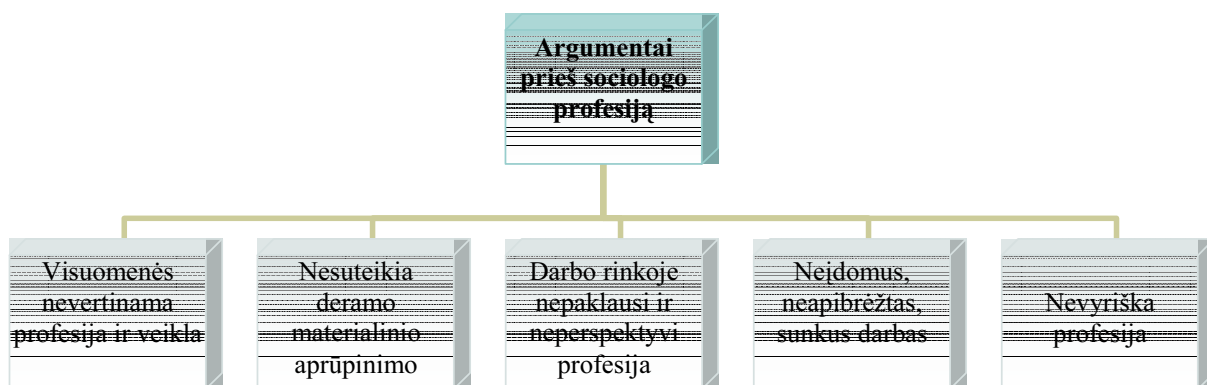
Respondentai, suinteresuoti vaiko perspektyvomis darbo rinkoje, išreiškė nuomonę, kad būtent sociologo profesija gali suteikti tokias perspektyvas. Asmuo, įgijęs šią profesiją, visada turės darbą, nes kiekvienoje įmonėje reikalingi specialistai, gebantys atlikti apklausas, rengti analizes. Šiuo metu, respondentų nuomone, tai yra aktualu, todėl profesija darbo rinkoje yra paklausi.

Respondentų nuomone, sociologijos studijos suteikia ne tik amatą, bet ir visapusišką bendrąjį išsilavinimą, nes suteikiama įvairių sričių žinių. Visapusiškos žinios padeda žvelgti plačiau, skatina socialinę vaizduotę. Asmenys, baigę sociologijos studijas, puikiai paaiškintų socialinių reiškinių kilmę, o tai jiems padėtų lengviau orientuotis gyvenime. Nuomones apibendrina respondento komentaras: sociologai savo žiniomis yra pajėgiausi žmonės skatinti visuomenės pažangą.

Dalis respondentų itin vertina sociologijos mokslą bei sociologo darbą dėl įdomių studijų bei įdomios ir nenuobodžios veiklos. Kai kurių respondentų nuomone, sociologo darbas – tai bendravimas su žmonėmis, žmonių ir jų socialinių grupių pažinimas. Sociologo veikla motyvuoja ieškoti atsakymų į daugelį pačiam sau iškylančių klausimų ir kartu padeda suprasti kitų pozicijas, skatina turėti savo nuomonę apie visuomenę bei joje vykstančius procesus. Sociologo darbas verčia mąstyti, užsiimti kūrybine, tiriamąja bei analitine veikla. Respondentų nuomone, yra didelės galimybės pritaikyti įgytas sociologijos žinias. Išreikštas nuomones apibendrina viena: tai – įdomus darbas, skatinantis tobulėti ir domėtis naujomis visuomenės tendencijomis bei socialiniais reiškiniais.

Keletas respondentų teigė, kad pritartų vaiko pasirinkimui įgyti sociologo profesiją. Svarbiausia, kad tik ši profesija padėtų vaikui atrasti save, kad turėtų tam gabumų ir galėtų iš to pragyventi. Paskutinis argumentas yra paskata pasidomėti, kodėl didelė dalis respondentų vis dėlto nenorėtų, kad vaikas pasirinktų šią profesiją.

Kaip minėta, trečdalis respondentų nenorėtų, kad jų vaikai pasirinktų sociologo profesiją (žr. 2b pav.). Vienas iš svarbiausių argumentų – menkas profesijos prestižas ir tai, kad sociologo veiklos nevertina visuomenė (žr. 2 schema). Manoma, kad kol kas Lietuvos visuomenė iki galo nesupranta šios profesijos nepaisant, kad įvairių tyrimų rinka sparčiai plečiasi. Pasitikėjimo nekelia ir faktas, kad šios profesijos žmonės mūsų visuomenėje nemato savo darbo vaisių: galima atlikti tyrimus, apibendrinimus, teikti išvadas ir pasiūlymus, tačiau rezultato nebus. Respondentai mano, kad taip yra dėl nepakankamos visuomenės brandos: visuomenė nėra pasirėngusi toleruoti sociologo veiklos ir atsižvelgiant į šalies vystymosi spartą, jų nuomone, profesija nebus vertinama dar apie 30 metų. Todėl profesija nėra nei patraukli, nei paklausi, o sociologo darbas nėra dėkingas, ir respondentai savo vaikams geriau linkėtų tapti statybininkais arba prezidentais nei sociologais.

2 schema. Respondentų argumentai, kodėl neverta rinktis sociologo profesijos

Kitas svarbus argumentas, kodėl neverta rinktis sociologo profesijos, – tai Lietuvoje mažai mokamas, nepelningas darbas nepaisant, kad įvairių tyrimų rinka sparčiai plečiasi. Kai kurie respondentai argumentą parėmė pavyzdžiais iš artimųjų gyvenimo (daugelį metų dirba sociologu ir uždirba mažiau nei eilinis statybininkas, kt.). Kiti argumentus pateikė remdamiesi nuostata „teko girdėti“. Rezultatas – abejojama, ar specialybė gali užtikrinti finansinį stabilumą šiuo metu ir ateityje. Respondentai prognozuoja, jog turės praeiti dar apie 10 metų, kol iš tokios veiklos bus galima uždirbti. Poziciją apibendrina respondento vaizdingas pasakymas: „nenorėčiau vaiko pasmerkti amžinai dietai“.

Dalis respondentų yra susidarę įvaizdį, kad sociologo profesija neturi paklausos ir perspektyvų darbo rinkoje. Manoma, tai reta, galbūt net nereikalinga profesija. Darbo rinkoje reikalingas tik vienas kitas sociologas, todėl sunku susirasti darbą, ypač ne didmiesčiuose. Todėl jie priversti ieškoti darbo, ne visai atitinkančio specialybę. Be to, Lietuvos darbo rinkoje tai nėra perspektyvi specialybė visų pirma dėl padėties šalyje (dėl visuotinės vertybių ir pasitikėjimo krizės). Permainų sociologijos baruose, prognozuoja respondentai, galima tikėtis maždaug po 30 metų. Taigi sociologo profesija nesuteikia tvirtos pozicijos darbo rinkoje. Tuo tarpu yra perspektyvesnių profesijų (pavyzdžiui, netgi paprasčiausias amatas – kirpėjo, buhalterio, vertėjo), kurios darbo rinkoje yra paklausesnės ir garantuoja didesnę sėkmę įsitvirtinant.

Kai kuriems respondentams sociologo profesija nėra patraukli dėl darbo pobūdžio. Manoma, kad tai niūrus, nekūrybingas, nesuteikiantis galimybių bendrauti darbas. Tokį darbą atlikti gali tik ramus ir lėto būdo žmonės, linkę į kruopštumo ir monotoniškumo reikalaujančią veiklą. Netgi manoma, kad sociologas yra visuomenės reiškinio tyrinėtojas, įtikėjęs statistikos galia, tačiau menkai nutuokiantis, kur ir kaip toji statistika tinka, o kur – ne, bei yra visiškai bejėgis, kai stinga informacijos. Svarstoma, kad sociologijos studijos daugiau teorinės, mokytis sunku, o sociologo veikla yra abstrakti, neapibrėžta, nesuteikia grįžtamojo ryšio ir apčiuopiamų darbo rezultatų, kuriais būtų galima pasidžiaugti. Tačiau čia pat pripažįstama, kad tokie „vandenėlio pilstymai“ reikalingi. Pats sociologo darbas reikalauja daug pastangų, yra sunkus ir atsakingas. Respondentai mano, kad sociologiniai tyrimai neretai susiję su politika, o čia beveik nėra galimybių ką nors spręsti savarankiškai, darbo kokybę bei rezultatus veikia aplinka – įvairios politinės ir verslo grupės. Todėl sociologo darbas yra nerimta veikla, tuščias laiko švaistymas. Yra ir įdomesnių, ir geresnių specialybių bei darbų. Respondentai teigė, jog pripažįsta konkrečias, praktiškas profesijas, susijusias su tiksliais mokslais, teikiančias apčiuopiamą produktą (pavyzdžiui, inžinerija, ekonomika).

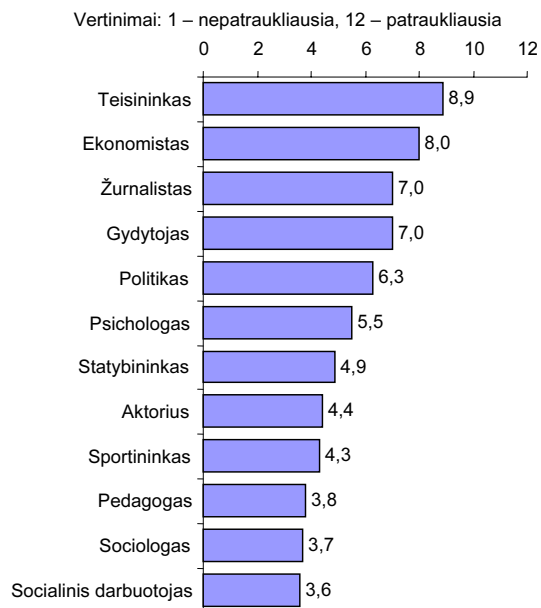
Respondentai išsakė ir kitų nuomonių, kodėl neverta rinktis sociologo profesijos. Tarp šių nuomonių itin išsiskyrė požiūris, jog tai nevyriška profesija. Pavyzdžiui, buvo teigiama: „norėčiau, jog sūnus pasirinktų konkrečią, praktišką, vyrišką specialybę“ arba daug neargumentuojant: „mano vaikai vyrai“. Tai reiškia, kad sociologija yra vyru netinkama profesija.

Pusė respondentų, turinčių arba ketinančių turėti vaikų, laikėsi neutralios pozicijos dėl sociologo profesijos (žr. 2b pav.). Paprastai respondentai teigė, kad turi profesijas favorites, tačiau sociologo profesiją laiko ne blogesne už daugelį kitų profesijų. Jeigu vaikas rinktųsi sociologo profesiją, neprieštarautų, tačiau primintų sociologo darbo pranašumus ir trūkumus. Ir čia atkartoti daugelis anksčiau nurodytų argumentų: tai darbas, reikalaujantis gerų komunikacijos įgūdžių, etiškumo, tolerancijos, atkaklumo, drąsos, naujovių ieškojimo ir noro pažinti; bet tai nedėkingas ir labai sunkus darbas (tai ne ramus darbas prie stalo); sunkiai randa vietą ir pozicijas Lietuvoje, todėl per mažai perspektyvų darbo rinkoje; iš to nelabai pragyvenama; profesija nėra labai vyriška; yra įdomesnių profesijų; be to, tokiam darbui būtinas polinkis – vien specialaus išsilavinimo nepakanka. Žodžiu, tai nerimta profesija, kuri, respondentų nuomone, galėtų tik papildyti kokią nors praktiškesnę, prestižiškesnę profesiją. Vis dėlto išvelgdami teigiamas sociologijos puses norėtų, kad sociologo profesija būtų labiau vertinama. Šiuo metu sociologų veiklai valdžia bei politikai skiria dar per mažai dėmesio, nors teigiamų poslinkių matyti.

Neutralią poziciją dėl sociologo profesijos pasirinko ir nemaža dalis respondentų. Jie teigė, kad neturi pakankamai informacijos nei apie profesiją, nei apie sociologo darbą. Respondentams stinga žinių, kas yra sociologas. Nežinomi profesijos pranašumai ir trūkumai. Stokojama informacijos apie sociologo darbą, jo esmę, specifiką bei reikšmę visuomenei. Todėl neaišku, kuo šie profesionalai užsiima, neaiškios nei profesijos, nei veiklos perspektyvos. Kai kurie prisipažino lyg ir suvokiantys, ką sociologai veikia, tačiau panaudoti darbo rezultatų gyvenime nemato, todėl nežino, kaip šią veiklą vertinti. Apibendrinant teigiama, kad nei vaikai, nei tėvai negali norėti ar nenorėti to, apie ką nedaug tuntuokia.

Tarp profesijų, kurios buvo parinktos atsižvelgiant į „amžiną“ populiarumą, bei profesijų, kurių atstovai šiandienos visuomenėje yra labiausiai matomi, sociologija atsiduria priešpaskutinėje vietoje tarp pedagogo ir socialinio darbuotojo profesijų (žr. 3 pav.).

Apibendrinant galima teigti, kad dabartiniu metu dėl daugelio priežasčių, kurios neretai nepriklauso nei nuo pačios profesijos, nei nuo ją pasirinkusių žmonių, sociologo profesija vertinama gana menkai. Tačiau sociologo profesija ir sociologų darbo rezultatais Lietuvos visuomenė pasitiki ir išvelgia teigiamas puses. Profesija domimasi, išreikštas pageidavimas gauti daugiau informacijos apie profesiją bei darbą, kurį atlieka profesionalūs sociologai. Aiškiai išreikštas noras, kad ateityje ši profesija turėtų didesnę visuomenės pripažinimą.

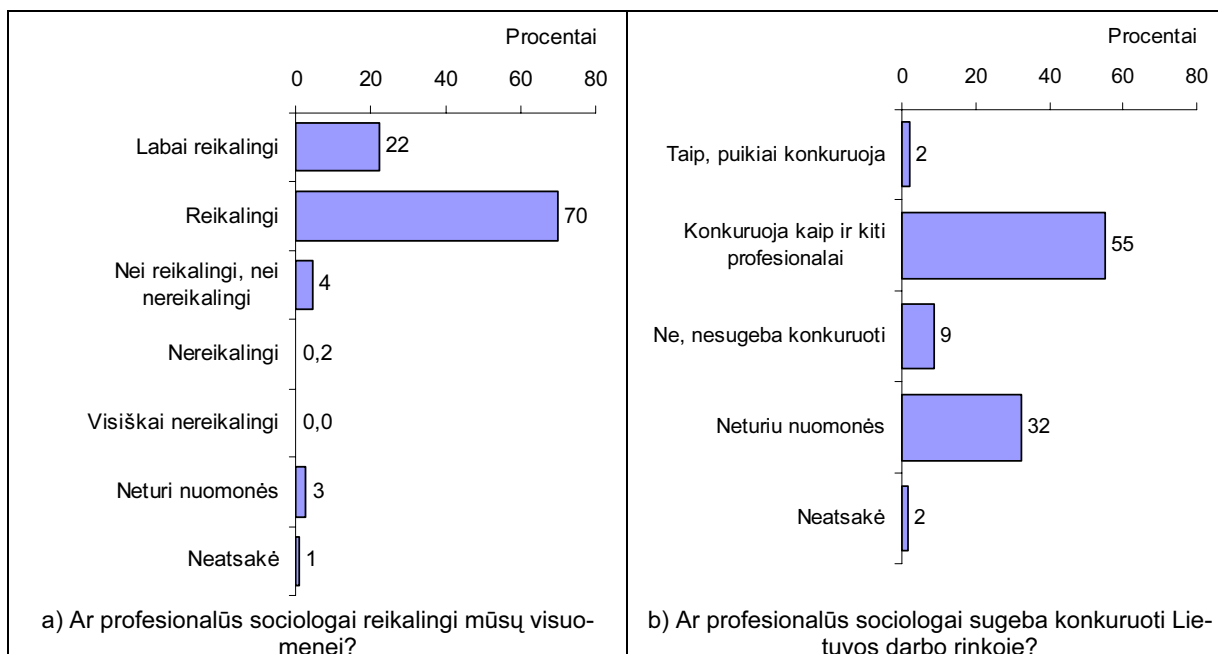

3 pav. Profesijų subjektyvių vertinimų pagal patrauklumą Lietuvos visuomenėje vidurkiai.
Profesijų vertinimai: 1 – nepatraukliausia, 12 – patraukliausia

2.4. Profesionalių sociologų poreikis

Ar Lietuvos visuomenei reikalingi profesionalūs sociologai? Net 92 proc. respondentų teigė, kad sociologai mūsų visuomenei reikalingi, tik 0,2 proc. – kad nereikalingi ir nė vienas – kad visiškai nereikalingi (žr. 4a pav.). Tyrime reprezentuota visuomenės dalis akivaizdžiai regi sociologų vietą visuomenėje, nors ir pripažįsta, kad profesija nepakankamai vertinama.

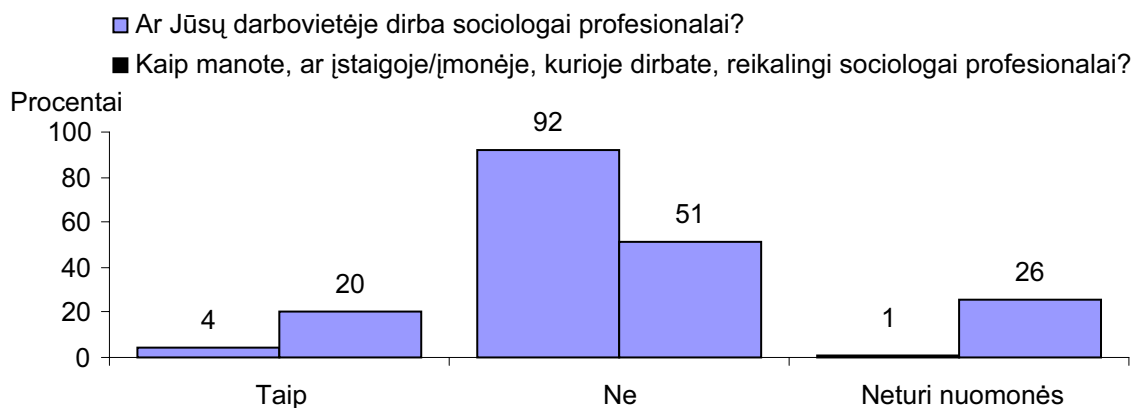
Darbo rinkoje, manoma, sociologai su kitais profesionalais konkuruoja kaip lygiaverčiai (žr. 4b pav.). Tačiau atsakymuose į klausimą apie sociologų konkurencinę padėtį darbo rinkoje išryškėjo dar vienas aspektas – darbdavių nesidomėjimas sociologais kaip darbo jėga: net trečdalis respondentų neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

4 pav. Atsakymai į klausimą, ar reikalingi visuomenei bei darbo rinkai profesionalūs sociologai (proce.)

Nesidomėjimo sociologais kaip darbo jėga respondentai nurodė tokias priežastis: įmonės ar įstaigos veikloje nepritaikomos profesionalaus sociologo žinios, nepakankami įmonės ar įstaigos ištekčiai sociologo etatui išlaikyti, nėra poreikio ir kitos. Kad sociologai profesionalai nėra dažni darbuotojai Lietuvos įmonėse ir įstaigose, rodo atsakymai į atitinkamą tyrimo klausimą: net 92 proc. respondentų teigė, kad jų darbovietėse nedirba profesionalūs sociologai, ir 4 proc. – kad dirba (žr. 5 pav.). Be to, tik dalis iš minėtų 4 proc. įmonėse ir įstaigose dirba darba, atitinkantį išsilavinimą: dirba tyrėjais, dėstytojais, moksliniais darbuotojais, atlieka įvairias apklausas, analizes, tyrimus. Kiti gi, remiantis respondentų nurodytais pavyzdžiais iš savo darboviečių, dirba socialiniais darbuotojais, socialiniais pedagogais (nespecialistais), projektų vadovais, paslaugų pardavimo vadybininkais, interneto naujienų redaktoriais, direktoriaus padėjėjais arba kitais specialistais.

Akivaizdu, kad profesionalių sociologų įgytos žinios mūsų visuomenėje panaudojamos nepakankamai arba iš viso nepanaudojamos. Tai aktualu, nes net penktadalis respondentų teigė, kad įmonėje ar įstaigoje, kurioje dirba, reikalingi profesionalūs sociologai, ir dar trečdalis respondentų neturėjo nuomonės šiuo klausimu (žr. 5 pav.). Respondentų teigimu, tyrimo reprezentuotose įmonėse bei įstaigose dabartiniu metu reikėtų apie 120 profesionalių sociologų. Dažniausiai buvo nurodoma, jog konkrečioje įmonėje arba įstaigoje reikalingas 1 specialistas, tačiau buvo ir teigiančių, jog įmonėje/įstaigoje, kurioje dirba, reikėtų 5 arba net 10 profesionalių sociologų. Netgi išreikšta nuomonė, kad kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti bent po 1 sociologą profesionalą. Kiti teigė, kad jų įmonei reikėtų jei ne profesionalaus sociologo, tai bent paslaugų, kurios būtų teikiamos retkarčiais (pavyzdžiui, rinkos, kainų politikos, rinkodaros tyrimai).

5 pav. Subjektyvios nuomonės apie profesionalių sociologų skaičių ir poreikį respondentų reprezentuotose įmonėse ir įstaigose (proc.).

Jeigu Lietuvos darbo rinkoje nėra tradicijų naudotis profesionalių sociologų turimomis žiniomis, tai kaip respondentai įsivaizduoja, kokia veikla profesionalus sociologas galėtų užsiimti jų reprezentuojamoje įmonėje ar įstaigoje? Respondentų nuomone, šios specialybės darbuotojai išmano daug darbo kryptį. Pirmiausia buvo pabrėžti bendrieji sociologų gebėjimai: žmonės, turintys tokių visapusiškų žinių, gerų įgūdžių ir asmeninių savybių, laukiami kiekvienoje įstaigoje arba įmonėje. Įvertintos ir profesionalaus sociologo žinios bei įgūdžiai: įgytos žinios padeda orientuotis esamoje situacijoje, analizuoti, priimti reikalingus sprendimus. Išsakyti teiginiai rodo, kad bent dalis respondentų išmano sociologo darbo pobūdį (pavyzdžiui: kai iškyla socialinių problemų, sprendimus turi priimti koks nors „daktaras“).

Respondentų nuomone, sociologai sugebėtų bendrauti su įvairiomis klientų grupėmis, gebėtų dirbti tiek su vaikais, tiek su suaugusiais. Keletas respondentų išreiškė nuomonę, kad jų mokykloje reikia būtent tokio specialisto. Kiti nurodė, kad sociologo žinios ir gebėjimai gali būti pritaikyti įvairiose švietimo bei mokslo įstaigose, tyrimus (pavyzdžiui, tarpdisciplininius) atliekančiose įmonėse, viešajame administravime, socialiniame darbe, vadyboje (pavyzdžiui, reklamos), prekyboje, viešbučių versle bei kitose paslaugas teikiančiose įmonėse. Išsakyta nuomonė, kad kol įmonės/įstaigos neturi profesionalaus sociologo, tokius darbus atlieka neprofesionalai. Tuo tarpu profesionalaus sociologo darbas padėtų išvengti kai kurių klaidų, susijusių su stereotipiniu mąstymu, sprendimai būtų labiau pagrįsti, prisidėtų prie veiklos strateginio planavimo. Kaip pavyzdį galima pateikti sociologo darbą viešbučių versle: galėtų lengvai atlikti klientų analizę, prognozuoti klientų poreikius, atsižvelgdamas į vykstančius procesus – planuoti pajamas.

Apibendrinant galima teigti, kad profesionalių sociologų poreikis tiek Lietuvos visuomenėje, tiek darbo rinkoje pripažįstamas. Tačiau įdarbinti profesionalių sociologų pagal įgytą specialybę darbdaviai nėra linkę. Dažniausiai nurodomos šios priežastys: 1) neatitinka ūkinės veiklos profilis, 2) įmonė/įstaiga per maža ir neturi galimybių įdarbinti tokio specialisto.

Išvados

- Tyrimas „Sociologo įvaizdis Lietuvos visuomenėje“ atskleidė susiklosčiusius sociologo profesijos, veiklos, pasiūlos bei paklausos stereotipus. Nors sociologų darbo rezultatų sklaida tapo kasdienybe Lietuvoje, vis dėlto nei pati profesija, nei sociologo darbas dar nėra pakankamai pažįstami visuomenėje. Didžioji tyrime reprezentuotos visuomenės (per menkai atstovautos vyrų, žemesnio nei vidurinio išsilavinimo asmenų, smulkiųjų įmonių bei privataus sektoriaus įmonių darbuotojų nuomonės) dalis apie profesiją daugiausia žino iš žiniasklaidoje pateikiamos produkcijos – tyrimų rezultatų. Kitas labiau paplitęs informacijos apie šią profesiją šaltinis – studijos, kurių programose yra su sociologijos mokslu susiję moduliai. Daugelio gyventojų žinios apie sociologo profesiją gana miglotos. Nelabai suvokiamas sociologų indėlis į visuomenės gyvenimą, o darbo pobūdis vertinamas prieštarvingai. Todėl renkantis profesiją sociologija neretai atmetama kaip neprestižinė, nepelninga, neįdomi, nesuteikianti perspektyvų, netgi nevyriška profesija.

- Gyventojai per menkai informuoti ir apie sociologijos studijų galimybes šalyje. Manoma, kad sociologo profesiją galima įgyti visuose Lietuvos universitetuose ir kolegijose, o iš tiesų – tik kai kuriuose universitetuose.

- Tyrime išryškėjo, kad nepakankamai darbdaviai informuoti apie profesionalių sociologų pasiūlą Lietuvos darbo rinkoje. Trečdalis tyrimo dalyvių neturėjo bent apytikrės nuomonės apie profesionalių sociologų skaičių Lietuvoje, o realią būklę žinojo irgi tik trečdalis apklaustųjų. Tačiau net penktadalis respondentų teigė, kad įmonėje ar įstaigoje, kurioje dirba, reikalingi profesionalūs sociologai, dar trečdalis respondentų (dažniausiai dėl nepakankamos informacijos) abejojo, ar profesionalūs sociologai reikalingi.

- Šiandien Lietuvos darbo rinkoje, ypač ne didmiesčiuose, sociologai labiau vertinami dėl visapusiško bendrojo universitetinio išsimokslinimo nei dėl savo profesinių žinių ir įgūdžių. Tad neretai profesionalūs sociologai dirba ne pagal įgytą specialybę, o įmonėse ir įstaigose, prireikus sociologinius tyrimus arba kitus darbus, atitinkančius sociologo profesines kompetencijas, atlieka neprofesionalai. Tad galima teigti, kad Lietuvos darbo rinkoje profesionalūs sociologai panaudojami nepakankamai. Darbdaviai aiškina, kad dėl nepakankamų finansinių išteklių, dėl bendros įmonės veiklos krypties, kuri nenumato sociologo įnašo, negali priimti profesionalių sociologų. Tačiau remiantis tyrimo duomenimis labiausiai tikėtinos priežastys yra:

- 1) nepakankamai apie sociologo profesiją bei šių profesionalų veiklą informuota visuomenė,
- 2) nepakankamai apie profesionalių sociologų pasiūlą šalies darbo rinkoje informuoti darbdaviai,
- 3) tradicijų naudotis profesionalių sociologų paslaugomis nebuvimas.

- Nepaisant nepakankamo panaudojimo šalies darbo rinkoje bei kai kurių neigiamų įvaizdžių, sociologų pateikiama produkcija visuomenė pasitiki ir vertina palankiai. Manoma, kad sociologai gali veikti visuomenės gyvenimą teigiama linkme, todėl sociologų veikla reikalinga dabartinėje visuomenėje ir bus reikalinga ateityje. Nors, subjektyviai vertinant, visuomenė dar nėra pasirengusi toleruoti sociologo profesijos ir veiklos, net 92 proc. respondentų teigė, kad sociologai mūsų visuomenei reikalingi, tik 0,2 proc. – kad nereikalingi ir nė vienas – kad visiškai nereikalingi. Įžvelgdami sociologijos pranašumus, gyventojai aiškiai išreiškė norus labiau susipažinti su sociologo profesija bei veikla, o ateityje sociologo profesiją matyti kaip turinčią didesnę pripažinimą visuomenėje.

LITERATŪRA

1. Babbie, E. 2004. *The practice of Social Research*. Wadsworth: Thomson, 2004.
2. Bagdonavičius, V.; Katinaitė, P. 1997. Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto darbai ir dienos. *Lietuvos mokslas*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 1997.
3. Bourdieu, P.; Wacquant, L. J. D. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press, 1992.
4. Bourdieu, P.; Wacquant, L. J. D. 2003. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
5. Bryman, A. 2004. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
6. www.aikos.smm.lt/aikos/webdriver.exe [žiūrėta 2007 08 20].

7. www.stat.gov.lt [žiūrėta 2007 08 20].
8. www.visalietuva.lt [žiūrėta 2007 04 01].
9. Kraniauskas, L. 2001a. Lietuvos sociologijos bruožai (II). *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2001, nr. 3–4.
10. Kraniauskas, L. 2001b. Lietuvos sociologijos istorijos tyrimų klausimu: link disciplinos desubstancializacijos. *Lietuvos sociologija amžių sandūroje (straipsnių rinkinys)*. Vilnius: LFSI, LSD, LKA, 2001.
11. Leonavičius, V. 1996. Sociologijos studijos Lietuvos aukštosiose mokyklose. *Studijos aukštojoje mokykloje. Konferencijos medžiaga*. Kaunas: Technologija, 1996.
12. Leonavičius, V. 2002. Sociologijos diskursas ir sociologijos studijos Lietuvos aukštosiose mokyklose. *Filosofija. Sociologija*, 2002, nr. I.
13. *Lietuvos Filosofijos ir sociologijos instituto mokslo darbų bibliografija. 2002–1977*. Red. V. Bagdonavičius, P. Katinaitė, A. Matulionis. Vilnius: Eugrimas, 2003.

IMAGE OF SOCIOLOGIST IN LITHUANIAN SOCIETY: DEMAND AND SUPPLY OF PROFESSIONALS

Vida Česnuitė

Mykolas Romeris University

Summary

In order to see dominated imaginations about sociologist profession among Lithuanian employers interviews with 500 participants of the labour market were performed in April–June, 2007. In this paper author of the survey presents part of results related to the imagines about supply and demand of professional sociologists in Lithuania. Part of the society represented in the survey is well-disposed in regarding to the activity of sociologists. It was discovered favourable assessment of the production and services giving to the society and separate enterprises by the sociologists. However society is lacking information about profession of sociologist, nature of professional activity of sociologist, possibilities to study this profession in Lithuania, supply of professionals in the labour market of the country. Respondents expressed definite wish to know more about sociologist profession and to see it more prestigious and valued in the labour market and society in the future.

Keywords: profession of sociologist, supply and demand of professional sociologists in labour market.